

ТЕХНОЛОГІЇ ДІАСПОРАЛЬНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ІЗРАЇЛЮ

TECHNOLOGIES OF DIASPORA DIPLOMACY IN ISRAEL'S FOREIGN POLICY

Перфільєва А.О.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і аудиту
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

У статті авторка аналізує технології діаспоральної дипломатії у зовнішній політиці Ізраїлю, як сукупність процесів, операцій, певних дій і методів з метою отримання запланованого результату в міжнародному середовищі. Діаспоральна дипломатія розглядається як одна з форм публічної дипломатії Ізраїлю, в межах практик м'якої сили, які використовуються державою для просування своїх національних інтересів. Діаспора розглядається як важливий актор сучасної системи міжнародних відносин, здатний вплинути на процеси прийняття рішень в країні перебування на користь історичної батьківщини, завдяки наявним організаційним структурам та інтегративним нарративам. Інтеграція діаспори здійснюється на основі популяризації ідей спільного походження, спільної історичної пам'яті, культури, традицій, релігії. Поява практик діаспоральної дипломатії є прямим наслідком комплексної системної роботи держави Ізраїль зі спільнотами за межами державної території, націленої на збереження та відтворення релігійної та національної ідентичності шляхом розробки, та втілення низки проектів з комунікації і обмінів між особами єврейського походження в різних регіонах планети. Дослідження виконано на основі комплексного підходу до вивчення предмета на соціально-психологічному, інституціональному і міжнародному рівнях. Діаспоральна дипломатія постає практиками формальної та неформальної комунікації на основі самоідентифікації учасників спілкування, які усвідомлюють свою можливість вплинути на значущі для історичної батьківщини рішення в державі перебування. Діаспоральна дипломатія охарактеризована як технологія зовнішньої політики Ізраїлю, яка забезпечує підвищення ефективності діяльності держави в умовах збільшення ролі і урізноманітнення комунікаційних практик, які трансформують владні відносини в сучасному міжнародному середовищі.

Ключові слова: Ізраїль, зовнішня політика, діаспоральна дипломатія, публічна дипломатія, діаспора, м'яка сила.

In the article, the author analyzes the technologies of diaspora diplomacy in Israel's foreign policy as a set of processes, operations, certain actions and methods to achieve the planned result in the international environment. Diaspora diplomacy is seen as one of the forms of Israel's public diplomacy, within the framework of soft power practices used by the state to promote its national interests. The diaspora is viewed as an important actor in the modern system of international relations, capable of influencing decision-making processes in the host country in favor of the historical homeland, thanks to existing organizational structures and integrative narratives. The integration of the diaspora is based on the popularization of ideas of common origin, shared historical memory, culture, traditions, and religion. The emergence of diaspora diplomacy practices is a direct consequence of the State of Israel's comprehensive systematic work with communities outside the state territory, aimed at preserving and reproducing religious and national identity through the development and implementation of a number of projects on communication and exchanges between people of Jewish origin in different regions of the world. The research is based on a comprehensive approach to the study of the subject at the socio-psychological, institutional, and international levels. Diaspora diplomacy is the practice of formal and informal communication based on the self-identification of the participants in communication who are aware of their ability to influence decisions important for the historical homeland in the host country. The author characterizes diaspora diplomacy as a technology of Israel's foreign policy, which ensures the increase of the state's efficiency in the context of the increasing role and diversification of communication practices that transform power relations in the modern international environment.

Key words: Israel, foreign policy, diaspora diplomacy, public diplomacy, diaspora, soft power.

Постановка проблеми. Сучасна політична, соціально-економічна ситуація диктує державам необхідність використовувати специфічні методи владного впливу, оскільки в сьогоденні відбувається зміна характеру самого поняття влади. Як стверджує Дж. Най, влада рухається не лише із Заходу на Схід, але і від держави до недержавних суб'єктів [1]. Тож, ми спостерігаємо переорієнтацію методик владного впливу з моделі примусу на модель пропозиції, що актуалізує дискурс методів «soft power» з їх використанням освітніх, культурних, туристичних, наукових, інноваційних інстру-

ментів впливу на візаві в міжнародному середовищі. З інструментальної точки зору, концепт «soft power» набув за останні кілька десятиліть принципово нових можливостей у зовнішній політиці. Це зумовлено кількома передумовами, головна серед яких технологічні можливості комунікації нового типу, які дозволяють здійснювати цілеспрямоване формування громадської думки в різних країнах для досягнення власних цілей. В умовах глобалізації ці можливості отримують небувалого поширення та впливу. Тож інформаційна революція радикально збільшила можливості інформаційно-

комунікаційного впливу на населення з метою формування громадської думки, тому використання м'якої сили як технології стає важливим інструментом зовнішньої політики і характерною ознакою сьогодення. Одною з найпоширеніших практик м'якої сили стають практики публічної дипломатії. В якості технології використовують різні форми публічної дипломатії, змістом яких є комунікативний вплив на громадську думку мешканців різних країн з метою виконання певних політичних, економічних, дипломатичних завдань. Серед форм публічної дипломатії особливе місце посідають практики, що здобувають назву «діаспоральна дипломатія». Сама ідея таких практик, пов'язана з появою на міжнародній арені діаспор. Діаспори виявились додатковим чинником впливу, який варто враховувати у сучасних зовнішньополітичних стратегіях. Робота з діаспорою стає дипломатичним інструментом, який доповнює офіційну дипломатію, розширює функціональність останньої і створює додаткові можливості впливати на політику інших держав за допомогою діаспори.

Ізраїль є традиційним лідером серед держав світу у справі співпраці зі своєю діаспорою у різних куточках світу. Міністерство Алії та інтеграції (Міністерство абсорбації) було серед перших державних інституцій, створених після виникнення держави Ізраїль. Системна ефективна взаємодія Ізраїлю з діаспорою та інституціоналізація цих практик створила підґрунтя для вивчення діаспоральної дипломатії як форми публічної дипломатії сучасного Ізраїлю. На нашу думку, діаспоральну дипломатію доцільно розглядати як технологію зовнішньополітичної стратегії Ізраїлю, яка забезпечує ефективне позиціонування в світовому політичному просторі й створює додаткові можливості для досягнення цілей держави на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діаспори як міжнародного актора кілька десятиліть є предметом наукових розвідок як закордонних, так і вітчизняних науковців. Серед авторів, які приділили увагу даному питанню варто відзначити Авер'янову Н., Адамсона Ф., Барта А., Воропаєву Т., Гамлена А., Делано А., Кармента Д., Койнова М., Лозовицького О., Мусієнка І., Патак В., Пашкова В., Сааджеда А., Таран А., Трофименка М., Ховеніра К., Шейна Й., Шеффера Г. та інших. Щодо проблематики діаспоральної дипломатії, то тут маємо домінування закордонних науковців, серед яких Асівоме Адіку, Бірка Є., Бйола К., Брінкергоф Д., Гонсалес III Дж., Жовенір С., Ілан С., Кішан Р., Клявіньш Д., Ма Мунг Е., МакКоннелл Ф., Рана К., Хо Е.Л.Е., Ціракіс Д. та інші. Вітчизняні науковці побіжно згадують практики діаспоральної дипломатії в межах розвідок, присвячених публічній дипломатії та м'якій силі. Щодо вивчення ізраїльського

досвіду у використанні діаспоральної дипломатії, маємо фрагментарну увагу науковців при розгляді загальних практик використання Ізраїлем технологій м'якої сили та особливостей публічної дипломатії Ізраїлю. Тут помітними є зусилля вітчизняних науковців – Висоцького О., Климчук І., Негіної В., Яворської О.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наявних наукових розвідок, присвячених проблемам оптимізації зовнішньополітичної діяльності держави як основного суб'єкта міжнародних відносин, засвідчує недостатню дослідницьку увагу до питань технологізації зовнішньої політики держави в цілому і успішного досвіду окремих міжнародних акторів зокрема. Враховуючи чисельність та розпоршеність української діаспори в усьому світі, для вітчизняних практик технологізації зовнішньої політики, з метою підвищення їх ефективності, буде корисним звернення до досвіду практик діаспоральної дипломатії Ізраїлю, оскільки наявні очевидні паралелі у вихідних можливостях використання діаспори як ресурсу зовнішньополітичного впливу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мета статті – розкриття змісту технології діаспоральної дипломатії в зовнішній політиці Ізраїлю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних дослідницьких завдань, шляхом комплексного підходу, який передбачає вивчення предмета як на соціально-психологічному рівні (ідеї, цінності, орієнтації, носіями яких є представники діаспори) так і на інституціональному, і міжнародному рівнях. Інституціональний рівень передбачає аналіз системи суспільно-політичних і етнокультурних об'єднань, що виникають у діаспорі й в державі для координації роботи з діаспорою. Міжнародний рівень передбачає вивчення практик діаспоральної дипломатії як чинника впливу та позиціонування держави Ізраїль в міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю кількох останніх десятиліть є збільшення ролі діаспор у міжнародних відносинах. Держави, які володіють значним людським потенціалом за межами своїх кордонів, усе частіше розглядають діаспори в якості важливого зовнішньополітичного ресурсу. Діаспори є поширеним елементом політичного життя практично в усіх регіонах сучасного світу. Їх чисельність та політична активність в умовах глобалізації та демократизації значно зростають. Кожна національна діаспора є унікальним утворенням, а її політична поведінка визначається набором суб'єктивних характеристик і може помітно варіюватися. Використання можливостей діаспори для розвитку еко-

номічних, соціальних, політичних зв'язків достатньо поширене явище. Хоча ініціатива не завжди належить державі, інколи сама діаспора створює систему відносин, а історична батьківщина стає ланкою в мережі міжнародних зв'язків діаспори. Проте, в кожному випадку відносини історичної батьківщини і діаспори це унікальна історія взаємодії, детермінована історією народу та його держави. Прикладом держави, яка активно та ефективно взаємодіє зі своєю діаспорою на міжнародній арені, є Ізраїль. Аналітики оцінюють єврейську діаспору у понад 9 280 000 осіб, що майже дорівнює кількості населення в самому Ізраїлі [2]. Не використовувати такий потенціал було б нерозумно. Ізраїль цілеспрямовано працює з діаспорою з моменту створення держави в 1948 році. Але, якщо первинною метою цієї роботи було залучення співвітчизників до країни, то ХХІ століття відрізняється в цьому плані прагматизацією підходу. Цей підхід ілюструє відхід від домінуючого курсу на репатріацію, як основне завдання взаємодії із співвітчизниками закордоном, до розширення цілеспрямованого використання потенціалу діаспори у налагодженні зв'язків з іноземними партнерами. Держава Ізраїль є прикладом поєднання традиційного і модернізованого підходу, оскільки не відмовляється від курсу на активну репатріацію при одночасній цілеспрямованій широкій практиці залучення представників діаспори до розв'язання зовнішньополітичних завдань шляхом представництва та лобіювання національних інтересів Ізраїлю в країнах перебування діаспори. Свого часу перший президент Ізраїлю Давид Бен-Гуріон визнавав важливість діаспори у зовнішній політиці, розглядаючи її в якості інструмента здатного підтримувати ізраїльську дипломатію. Відносини з діаспорою традиційно усвідомлюються в Ізраїлі як важливий напрям зовнішньої політики, який покладено в основу практик діаспоральної дипломатії. Діаспоральна дипломатія стає можливою при активній колективній діяльності значної кількості осіб, які усвідомлюють свій зв'язок з історичною батьківщиною і мають свідому настанову зберігати цей зв'язок, і допомагати державі походження своєю активністю в країні перебування. В цілому діаспоральна дипломатія передбачає різні форми організації спільнот громадян, їх роль в житті країн перебування і вплив на відносини між країною перебування і країною походження, економічні, соціальні та культурні ролі наступних поколінь та міцність зв'язків з історичною батьківщиною. Оскільки етнічна самоідентифікація часто стає підґрунтям політичної мобілізації і чинником формування діаспори як актора сучасної системи міжнародних відносин, Ізраїль традиційно докладает зусиль саме до створення умов для відтворення національної ідентичності. Основою гуртування спільноти стає походження, релігія,

спільна історична пам'ять і спільні трагічні сторінки тієї історичної пам'яті, які пов'язані з Голокостом. Держава Ізраїль намагається весь час підживлювати пам'ять про цю трагедію, з метою згуртувати зусилля євреїв в усьому світі, щоб не допустити повторно цієї трагедії.

В цілому діаспори, виникнув внаслідок соціальних і політичних катаклізмів проходять у своєму розвитку три стадії: становлення, розвитку та згасання або трансформації. Все це зумовлюється чинниками соціально-економічної ситуації в країні проживання діаспори, етнічною політикою, близькістю або віддаленістю культури країни проживання і діаспори, входженням діаспори в якості підсистеми в світову діаспору, соціальним, культурним, економічним та інституціональним потенціалом діаспори. В процесі розвитку діаспори виникають внутрішні механізми, які працюють на її відтворення та забезпечують саморегуляцію. В основі цих процесів діаспоральна ідеологія як система підтримки та відтворення самоідентифікації, діяльність діаспоральних об'єднань, які виконують функції консолідації та координації. Можливості самоорганізації діаспори є недостатньо вивченою проблемою, набагато більш обґрунтованою є думка про значення в існуванні та збереженні ідентичності діаспори зв'язку з історичною батьківщиною. Для забезпечення цього зв'язку в державі Ізраїль існує низка структур, які опікуються питаннями взаємин з діаспорою. Серед них Міністерство А.лії та інтеграції (Міністерство абсорбації) – відповідає за надання усебічної державної допомоги репатріантам; Єврейське агентство «Сохнут» – опікується культурно-освітніми програмами по усьому світі для збереження та зміцнення єврейської самосвідомості і зв'язку з єврейською державою [3]; Бюро зі зв'язків з єврейською діаспорою «Нагів», зосереджене на підтримці зв'язків переважно з євреями на території країн колишнього СРСР та Східної Європи. З моменту створення, держава Ізраїль системно здійснює дипломатичну стратегію підтримки єврейських громад по всьому світу, захисту іудаїзму як національної релігії та ідеології. На світовому рівні найвідомішою організацією з підтримки євреїв стали World Jewish Restitution Organisation, яка працює над поверненням приватної власності та виплатами компенсацій тим, хто пережив Голокост [4] та Jewish Federation of North America, яка об'єднує 146 незалежних федерацій і 300 об'єднань на північноамериканському континенті з метою захисту і підвищення добробуту євреїв у всьому світі [5]. У багатьох країнах світу за підтримки Ізраїлю функціонують впливові єврейські громади та організації, які є провідниками інтересів історичної батьківщини у своїх країнах. Так, у США веде роботу American Israel Public Affairs Committee, який опікується роз-

витком двопартійної підтримки відносин США та Ізраїлю для забезпечення довгострокової безпеки Ізраїлю [6]. Тож, за допомогою різноманітних організацій єврейська діаспора інтегрується в неформальні інститути зовнішньополітичного впливу в різних країнах світу. Проте, в цілому, аналітики зазначають певний перекис в увазі держави Ізраїль до своєї діаспори на користь США. Ця орієнтація пояснюється кількома позиціями. По-перше, в США станом на 2022 рік ізраїльська діаспора нараховувала 7 300 000 осіб, що трохи більше, аніж євреїв в самому Ізраїлі [2]. По-друге, США є основним зовнішнім спонсором Ізраїлю, тож американська громадська думка є важливою у справі просування національних інтересів Ізраїлю у владних коридорах Вашингтону [7, с. 52]. Для того щоб максимально використати потенціал діаспори в зовнішній політиці, Ізраїль активно розвиває програми обмінів, стажувань, різноманітних курсів, культурних заходів з метою відтворення ідентичності та забезпечення консолідації осіб з єврейським корінням. Держава регулярно організовує поїздки молоді до Ізраїлю в рамках програм «Masas» [8], «Тагліт» [9]. Зовнішньополітичне відомство Ізраїлю координує ці програми і опікується виробництвом, і поширенням через їх мережу та мережі інших наявних організацій по усьому світу матеріалів з «роз'ясненням» основ внутрішньої і зовнішньої політики країни [10]. Тож в межах реалізації програми «роз'яснення», яка часто ототожнюється з моделлю публічної дипломатії Ізраїлю і має назву Хасбара, діаспора розглядається як суб'єкт цільової діяльності з поширення інформації про Ізраїль, його культуру, традиції, історію, стиль та спосіб життя, технологічні та інноваційні досягнення країни. Тож всі ці зусилля стали основою функціональності єврейської діаспори в реалізації зовнішньополітичної стратегії Ізраїлю за рахунок занурення в політичне, економічне життя країн перебування при одночасному збереженні етнічної самоідентифікації і усвідомлення приналежності до єврейства, яке зобов'язує допомагати історичній батьківщині. На думку відомого дослідника діаспоральної дипломатії Кішана Рана, чисельність діаспори та успіхи її економічної діяльності є гарантом її впливу та авторитету [11].

Здатність діаспори впливати на країну проживання породжує складний комплекс політичних відносин, де діаспора опиняється в центрі дипломатичної гри. Представники діаспори здатні виконувати функцію культурних послів країн походження, дотримуючись своїх звичаїв та традицій і залишаючись свідомими свого коріння. Діаспора стає альтернативним каналом передавання важливої для зовнішньої політики інформації. Проте це стає можливим за умов наявності налагоджених зв'язків історичної батьківщини з діаспорою, саме

це створює можливості для успіхів діаспоральної дипломатії. Взаємодіючи з діаспорою, держава отримує новий інструмент для підвищення рівня довіри до себе не лише з боку своїх громадян, але і представників світової спільноти. З точки зору ізраїльського уряду, важливість кожного члена діаспори недостатня для проведення змін. Ізраїль усвідомлює могутність своєї діаспори саме об'єднаної в асоціації, спільноти, клуби за інтересами з активною програмою заходів і проєктів. Така діаспора здатна не лише поширювати культуру своєї країни, але і просувати зовнішньополітичні інтереси. Організація та активне залучення діаспори дозволяє створити альтернативні комунікативні майданчики, здатні впливати на громадську думку і політичні рішення. Ізраїль розвиває свої діаспори поступово, враховуючи специфіку кожної країни та її значення для інтересів Ізраїлю. Ізраїль переналаштовує свою співпрацю з діаспорою в залежності від стратегічного значення країни перебування спільноти, визначаючи пріоритети співпраці. Наприклад, в США особи з єврейським походженням є багаточисельними і частина з них володіє помітним впливом, обіймаючи високі посади в політиці, економіці, бізнесі. Вони беруть участь у вирішенні зовнішньополітичних питань, володіючи впливом у політичному та економічному житті країни. Тож і увага Ізраїлю до інституціоналізації діаспори в США є очевидно підвищеною.

«Мета дипломатії діаспори – створити лояльність до рідної країни та перетворити її на політичний вплив шляхом поширення певних націоналістичних і релігійних наративів, а також за допомогою певних практик, таких як організація культурних свят або проведення виборів за кордоном [12]». Як технологія діаспоральна дипломатія стає сукупністю послідовних методів та засобів впливу на інститути, громадську свідомість для їх перетворення та керування у відповідності до мети розвитку суб'єкта. Використання таких технологій у зовнішній політиці певною мірою має ознаки експансіонізму, оскільки вона спрямовано на посилення геополітичного впливу держави, яка використовує дані технології. За сучасних умов діаспора завжди перебуває у тісному зв'язку з міжнародною політикою країн, особливо у взаєминах з її історичною батьківщиною. Діаспора впливає на зовнішню політику, керуючись інтересами власної спільноти та історичної батьківщини. На поточному етапі Ізраїль сформував оптимальну модель діаспоральної дипломатії, яка постає технологією зовнішньої політики держави. Саме характерною рисою Ізраїлю є його здатність до часткової мобілізації діаспори. Зв'язок держави Ізраїль зі своїм народом в середині країни та за її межами є предметом постійної прискіпливої уваги держави. Цей зв'язок має бути міцним, спо-

вненим політичним сенсом, його основу формує почуття єдності, релігія і страх зникнення. Цей зв'язок сформував довіру єврейської діаспори до своєї держави, і держава отримала можливість використовувати діаспору як інструмент впливу на політику інших держав.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Розвиток комунікативних технологій помітно нівелював значення традиційних методів комунікації у міжнародних відносинах, тож країни шукають нові інструменти для просування своїх інтересів за кордоном. Одним з таких інструментів постають технології по залученню діаспори до просування національних інтересів країни походження в країні перебування. Широке використання подібних практик у зовнішній політиці держав набуває особливого значення в ХХІ столітті. Ці практики отримують назву діаспоральна дипломатія. Активно просуває технології діаспоральної дипломатії у своїй зовнішній політиці Ізраїль, використовуючи наявні організаційні та інституціональні можливості для посилення свого впливу у державах з чисельними єврейськими діаспорами. Нині Ізраїль є провідним світовим суб'єктом, що використовує свої діаспори як дипломатичний інструмент для реалізації націо-

нальних інтересів шляхом впливу на процеси прийняття рішень в країнах перебування діаспори, а також підвищення ефективності м'якої сили в контексті реалізації зовнішньої політики. Ізраїль постійно опікується питаннями взаємозв'язку діаспори та єврейської держави для збереження єврейської ідентичності шляхом активних державних програм, які посилюють інтеграцію діаспор з історичною батьківщиною. Успіхи Ізраїлю в роботі з діаспорою і налагоджування на їх основі практик діаспоральної дипломатії посилюють потенціал людських ресурсів, економічні та військові можливості держави, створюють обґрунтування для залучення нових інвестицій капіталу діаспори. Проте, дипломатія діаспор загострює проблему офіційного представництва, тобто інституціоналізації органів управління та координації роботи діаспори як актора дипломатичних практик, і конкуренції таких структур зі структурами традиційної класичної дипломатії. З іншого боку, діаспоральна дипломатія розширює дискурс міжнародного лобізму та його технологій. Також лишається багато нез'ясованого в практиках діаспоральної дипломатії стосовно самого механізму взаємодії дипломатів, членів діаспори, політичних лідерів, що вимагає подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nye Jr. J. S. Public diplomacy and soft power. *The annals of the American academy of political and social science*. 2008. vol. 616. No. 1. pp. 94–109. URL: <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>
2. Countries with the Largest Jewish Population (2022). URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world>
3. The Jewish Agency for Israel. URL: <https://www.jewishagency.org/who-we-are/>
4. WJRO. URL: <https://wjro.org.il/>
5. JFNA. URL: <https://www.jewishfederations.org/>
6. AIPAC. URL: <https://www.aipac.org/about>
7. Golov A. The Israeli Community in the United States: A Public Diplomacy Asset for Israel. *Memorandum*. 2018. № 181. URL: <https://www.inss.org.il/publication/israeli-community-united-states-public-diplomacy-asset-israel/>
8. Masa Israel Journey. URL: <https://www.masaisrael.org/>
9. Taglit Birthright Israel. URL: <https://taglitfamily.com/en/>
10. Sharon T. Why Peace With Israel's Neighbors Depends on Cultural Diplomacy. *The Media Line*. 2022. URL: <https://themedialine.org/news/opinion/why-peace-with-israels-neighbors-dependson-cultural-diplomacy/>
11. Rana K. Diaspora Diplomacy and Public Diplomacy, *Relational, networked and collaborative approaches to public diplomacy: The connective mindshift*, ed. Zaharna R. S. at al., Routledge, 2014, pp. 70–85. URL: <https://kishanrana.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2020/03/DiasDip-PD-Zahrna.pdf>
12. Yunus Emre Ok. «Diaspora Diplomacy» as a foreign policy strategy. *Diplomatic Magazine*. 2018. November. URL: <https://ifair.eu/2018/11/01/diaspora-diplomacy-as-a-foreign-policy-strategy/>